

Csiki Varga Tamás – Farkas Domonkos – Felméry Zoltán – Márton Richárd: Az észak-amerikai és európai regionális védelmi kiadások elemzése – Trendek és tanulságok¹

Vezetői összefoglaló

- Továbbra sem fér kétség ahhoz, hogy az Egyesült Államokból és Kanadából álló észak-amerikai régió jelentősen többet költ mindenki másnál védelmi célokra, azonban a „követőkhöz” képest a különbség a 2000-es évtized vége és napjaink között a felére csökkent.
- Míg Észak-Amerika 2015. évi dollárban kifejezve 2023-ban nagyságrendileg ugyanannyit költött védelemre, mint tette azt 2008-ban, addig az ázsiai régió országai az elmúlt 15 évben majdnem megduplázták összesített kiadásait.
- Az Egyesült Államok védelmi költségvetése önmagában a világ összes védelmi kiadásának 41 százalékát tette ki 2023-ban.
- Az amerikai költségvetési helyzet egy szélesebb körű makrogazdasági egyensúlytalansággal is küzd, ami korlátokat állít a védelemre allokálható források elé is. Egyrészt az amerikai költségvetés negyedét hitelekből finanszírozták, másrészt a hitelszolgálat a következő évek, évtizedek befektetési és fejlesztési forrásait emészti fel, ami a védelmi szektornak is nagyon hiányzik.
- Az európai régió ma a globális védelmi kiadásoknak nagyjából 18 százalékát adja, ami az amerikai (41%) felét sem éri el, és mára elmarad az ázsiai régió kiadásaitól is (23%).
- A védelemre fordított erőforrások Európában Oroszország 2014-es, majd 2022-es katonai agressziója nyomán konstans módon, 2022-től dinamikusan bővültek, ami lehetőséget teremtett a forrásszűkösséggel küzdő haderők modernizációjának gyorsítására és ehhez a védelmi ipari fejlesztésére, a termelési kapacitások bővítésére is.

Átalakuló világrendünkben² a hatalmi képességek egyik indikátorát a katonai/védelmi célokra fordított erőforrások jelentik, ugyanis katonai eszközöket, hadianyagokat, védelmi felszerelést, kiképzést és a jövőre vonatkozó haditechnikai fejlesztéseket stb. az erőforrások függvényében tudnak biztosítani az államok. E tekintetben a 2008/2009-es gazdasági világválság cezúrárt jelentett, ugyanis – legkésőbb – ettől az időszaktól a klasszikus nyugati nagyhatalmak fokozatosan veszítenek hatalmi képességeikből.³ Ez a hatalomvesztés relatív a felemelkedő globális és regionális hatalmakkal szemben, aminek hátterében először a változó gazdasági hatalmat, majd a politikai érdekartikuláció új hangsúlyait, végül pedig az érdekérvényesítés katonai eszközeinek fejlesztési lehetőségeit láthatjuk az elmúlt évtizedben.

Európai szemmel a 2014/2015-ös stratégiai sokkokat (a Krím illegális orosz annexiója és a Donbasz destabilizálása, az „Iszlám Állam” terrorszervezet felemelkedése, illetve a migrációs és menekültválság), majd Oroszország Ukrajna elleni 2022-es katonai agresszióját tekintjük újabb mérföldköveknek. Európa biztonságára továbbra is meghatározó hatással van a transzatlanti szövetségi rendszer, a NATO működése, az amerikai hagyományos és nukleáris biztonsági garanciák hi-telessége.

Eközben az Egyesült Államok nagy stratégiájában Kína vált az első számú hosszú távú – rendszerszintű – kihívóvá, a status quo-t megkérdőjelezők között pedig megtaláljuk Oroszországot, Iránt és Észak-Koreát is, akik fokozódó politikai, technológiai és katonai együttműködést kezdtek kialakítani az elmúlt években. Miközben az amerikai szövetségi rendszer transzatlanti és csendes-óceáni pilléreit

¹ Az elemzés szerzői az NKE EJKK John Lukacs Intézet munkatársai és gyakornokai (jli@uni-nke.hu). A tanulmány elkészítését a TKP2021-NVA-16 azonosítószámú „Alkalmazott katonai műszaki-, had-, és társadalomtudományi kutatások a nemzetvédelem, nemzetbiztonság területén a Hadtudományi és Honvédtisztképző Karon” című projekt támogatta.

² TÁLAS Péter: *A poszthege-moniális nemzetközi hatalmi rendről*. In: KAJTÁR Gábor – SONNEVEND Pál (szerk.): *A nemzetközi jog, az uniós jog és a nemzetközi kapcsolatok szerepe a 21. században*. Tanulmányok Valki László tiszteletére, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2021, 841-854.

³ CSIKI VARGA Tamás: *A gazdasági válság hatása a Magyarországgal szövetséges államok védelmi reformjaira és stratégiai tervezésére*. *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*, 7. évf., 2014/2, 77-100.

változó intenzitású és jellegű katonai lépésekkel próbálják megbontani a kihívók, Washington erőforrás-szűkösséggel küzdve igyekeznek felkészíteni haderejét és szövetségeseit a nagyhatalmi konfliktusok visszatérésére, a világtrend-változásból eredő regionális instabilitás növekedésére, a proxy-háborúkra, valamint a technológiai versenyre.

Elemzésünk a védelmi kiadások regionális trendjeit vizsgálja az *International Institute for Strategic Studies (IISS)* által közreadott *Military Balance+* adatbázis adatait felhasználva, ezúttal Észak-Amerikára és Európára fókuszálva. Ennek keretében áttekintjük az ott található, katonai szempontból releváns országok védelmi célokraallokált kiadásainak elmúlt másfél évtizedes alakulását, hogy a trendeket komparatív módon értékelve szemléltessük a hatalmi átrendeződést és értelmezzük a regionális védelmi dinamikákat. A továbbiakban a világ többi térségével kapcsolatban is elvégezzük ezt az értékelést.

Módszertani keretek

Az elmúlt évtizedben készített elemzéseinkben rendre áttekintettük a Magyarország számára kiemelt figyelmet érdemlő országok és szövetségi rendszerek védelmi kiadásainak alakulását.⁴ A kiadások értékeléséhez az ehhez nemzetközileg leginkább elfogadott – nyílt forrásból szabadon hozzáférhető – hivatkozási pontot, a Stockholmi Nemzetközi Béke kutató Intézet (SIPRI) *Military Expenditure Database* adatbázisát használtuk fel, amely a világ országainak védelmi kiadásaira vonatkozóan tartalmaz becsült adatokat. Ezt egyes esetekben a NATO és az Európai Unió adataival egészítettük ki.⁵ 2024-ben azonban az IISS *Military Balance+* adatbázisára⁶ építő kutatási program keretében több vonatkozásban is értékeljük a globális és regionális, valamint egyes államokra vonatkozó védelmi, védelempolitikai folyamatokat, haderő-fejlesztési trendeket, ennek részeként pedig a védelmi kiadások változását is.

Még az adatok bárminemű megtekintése előtt le kell szögeznünk néhány dolgot az ilyen jellegű elemzések háttéréről, felhasználhatóságáról és pontosságáról.⁷ A védelmi kiadásokra vonatkozó adatgyűjtés elsődleges célja az, hogy tájékoztató pontul szolgáljon azon pénzügyi forrásokra vonatkozóan, amelyeket egy ország saját védelmére fordít. A leginkább katonai-honvédelmi (olykor rendvédelmi) kiadások azonban csak a ráfordítás mértékét, és nem hatékonyságát írják le – azaz az arányaiban nagyobb összegű védelmi kiadás is jelentheti kevesebb katonai képesség létrehozását a források nem hatékony felhasználásával, míg az összegszerűen kisebb védelmi költségvetés is eredményezhet képességfejlesztést, ha azt megfelelően használják fel. Emellett az ilyen jellegű kimutatás elsősorban trendek érzékeltetésére alkalmas, amelyben egyes évekre vonatkozóan csak a nagymértékű, hirtelen változások jelezhetnek önmagában értékelhető jelenséget, egyéb esetben pedig a stratégiai időtávban (minimum 8-10 év) érzékelhető folyamatok azok, amelyekre figyelmet kell fordítanunk. Minden esetben megfelelő körültekintéssel és rugalmassággal kell kezelnünk a tulajdonképpen becsléseken alapuló adatokat.

Annak ellenére ugyanis, hogy számos ország a biztonság- és bizalomerősítő intézkedések részeként tudatosan igyekezik növelni a védelmi kiadásaival kapcsolatos átláthatóságot és nem korlátozza a releváns adatokhoz való hozzáférést, egyidejűleg – még a nemzetközi rendszer meghatározó szereplőinél (így kiemelten Kína és Oroszország, vagy Törökország esetében) is – előfordul az, hogy a katonai-védelmi célú kiadásokat különböző infrastrukturális vagy iparfejlesztési, stb. költségvetési tételek mögé „rejtik”. A kiadások rejtését erősíti az a logika, hogy a katonai képességeiket egymással versengve fejlesztő hatalmaknak nem érdeke, hogy valós (és fejlesztés alatt álló) képességeikről riválisaik pontos ismeretekkel rendelkezzenek. Emellett bizonyos költségvetési tételek civil és katonai rendeltetésű, kettős felhasználású tevé-

⁴ CSIKI Tamás: *A válság mérhető hatása: a globális és regionális védelmi kiadások trendjei 2011-ben*. *SVKI Elemzések*, 2012/8. [online], Forrás: svkk.uni-nke.hu [2024. 02. 07.]; CSIKI VARGA Tamás: *A védelmi kiadások regionális trendjei – Kelet-Közép-Európa*. *SVKI Elemzések*, 2021/17. [online], Forrás: svkk.uni-nke.hu [2024. 02. 07.]; CSIKI VARGA Tamás – FELMÉRY Zoltán: *A védelmi kiadások globális és regionális trendjei I*. *SVKI Elemzések*, 2020/16. [online], Forrás: svkk.uni-nke.hu [2024. 02. 07.]

⁵ CSIKI Tamás: *Hol a pénz? A NATO védelmi kiadási trendjei és a közös teherviselés kérdései*. *SVKI Elemzések*, 2017/2. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2024. 02. 07.]; CSIKI VARGA Tamás: *Az európai védelmi kiadások két olvasata*. In: *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*, 12. évf., 2019/3, 71-78.; CSIKI VARGA Tamás – FELMÉRY Zoltán: *A NATO védelmi kiadásainak értékelése*, *SVKI Elemzések*, 2023/4. [online], Forrás: svkk.uni-nke.hu [2024. 02. 07.]

⁶ International Institute for Strategic Studies: *Military Balance+ Database*, [online], Forrás: milbalplus.iiss.org [2024. 02. 07.]. Az elemzésben bemutatott adatok forrása a fenti adatbázis, ha nincs külön forrásmegjelölés.

⁷ CSIKI Tamás: *A válság mérhető hatása...*, i.m.

kenységeket is finanszírozhatnak – mint egy nukleáris program vagy műhold-technológiai fejlesztés esetében –, míg mások belbiztonsági, rendőri, csendőri, akár félkatonai erők működéséhez kapcsolódnak, amelyeknek csak egy része minősíthető „védelmi” (katonai) feladatnak és sokszor emiatt nem is a védelmi költségvetésben szerepel. Emiatt a biztonsági és védelemi szektorok átfedéseit és különbségeit is szűrni, valamint más szektorok releváns forrásait is gyűjteni szükséges.⁸

Mindez pedig a források pontatlanságát eredményezi, ami az információforrások szinte teljes hiányától (Észak-Korea) a korlátozott vagy nem megbízható hivatalos forrásokon át (Kína, Oroszország) a nyílt és megbízhatónak elfogadott hivatalos forrásokat (NATO-tagállamok) kiegészítő nyílt forrásokra, hírekre támaszkodó becslésekig terjedő spektrumot eredményez. Ennek megfelelően bármely számítás annyira lehet pontos, amennyire forrásai átfogóak és megbízhatóak.

Ezt a bizonytalanságot generáló hiányosságot különböző módszertani fogásokkal igyekeznek orvosolni az elemzők. A források hiányát azok diverzifikálása, a hivatalos (kormányzati) mellett a nyíltan elérhető források (fegyverkereskedelemmel, védelmi megállapodásokkal, technológiai fejlesztésekkel kapcsolatos hírek) bevonása mérsékelheti, ami bizonyos mértékig a megbízhatóságot is növelheti, amennyiben a nyílt információk valós adatokkal szolgálnak. Ugyanakkor a hírforrások erős szűrése, az információk ellenőrzése elengedhetetlen – éppen ezért a kutatók keresőszavakra épülő automatizált rendszereket hoztak létre a máshogy kezelhetetlen tömegű információ szűrésére. Az így nyert költségvetési adatok statisztikai csoportosítása és elemzése jelenti a módszertani fogások másik csoportját, amelyet az elemzők alkalmazhatnak: a több tucat ország nemzeti pénznemében kapott, sok esetben különböző évek árfolyamait tükröző adatokat például összehasonlíthatóvá teszik azáltal, hogy konstans dollár-árfolyamra váltják át azokat, így a különböző országok adatai már azonos pénznemben és árfolyamon összevethetővé válnak. Az összehasonlítás másik módszere – valutaneemtől függetlenül – a nemzeti össztermékhez (GDP) történő arányosítás, ami jól követhetővé teszi egy adott ország védelmi kiadásait az évek múlásával. A GDP-arányos összehasonlításnál viszont a nemzetközi összehasonlításokkal kell óvatosan bánni, mert nagyságrendi különbség van egy Kína és egy Magyarország méretű gazdaság nemzeti össztermékének 1%-a között.

Elemzésünkben az egyes régiók, és az ott található országok esetén a védelmi kiadások bemutatásakor az értékeket mindig 2015. évi konstans dollárban fejezzük ki. Az amerikai dollár egységes használata az összehasonlítás miatt elengedhetetlen számunkra. Igaz ugyan, hogy nem minden védelmi kiadást teljesítenek dollárban, és a dollárra történő átváltás árfolyamhatást generál, ezt azonban korlátozó feltételként elfogadjuk. Az inflációtól tisztított adatsorok bemutatása és a különböző inflációs hatások elkerülése érdekében pedig nem az egyes évek dollárban kifejezett értékeit adjuk közre, hanem a 2015. évet tekintjük a bázisnak. Így nem a pénz értékromló hatását, hanem a ténylegesen védelemre elköltött kiadásokat tudjuk szemléltetni.⁹ Emellett ott, ahol ez érdemi magyarázó erővel bír, bemutatjuk a GDP-arányos védelemre fordított kiadásokat is. Tisztában vagyunk azzal, hogy minden a GDP-t a nevezőjében tartalmazó mutatószámhoz hasonlóan, ez is kritikusan szemlélendő¹⁰, de mivel a nemzetközi szakirodalomban ez a mutatószám széleskörűen elfogadott, magunk is alkalmazzuk. Az alábbiakban tehát e két megközelítésben, régiók szerint strukturálva Észak-Amerika és Európa esetében, a 2008-2023 közötti időtávon értelmezve értékeljük a védelmi kiadási trendeket és magyarázzuk azok mozgatórugóit.

⁸ Az IISS Military Balance+ adatbázisa „stratégiai kalauzként” az elérhető forrásoktól függően tesz közzé többféle adatsort 173 ország védelmi költségvetésére vonatkozóan. A legtöbb ország esetében csupán a hivatalosan közzétett védelmi költségvetési adatokra támaszkodnak. Azokban az esetekben, amikor ezen túlmenően más, védelemmel kapcsolatos kiadásokról is megbízhatónak ítélt források érhetőek el, a költségvetésen túl a *védelmi kiadásokat* összegzik. Az IISS adatbázisa a nemzeti kormányok és a nemzetközi szervezetek (ENSZ, EBESZ) adatszolgáltatásán túl elsősorban a Nemzetközi Valutaalap (IMF) a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD), a Világbank és három regionális pénzügyi szervezet (az Interamerikai, az Ázsiai és az Afrikai Fejlesztési Bank) adataira támaszkodik.

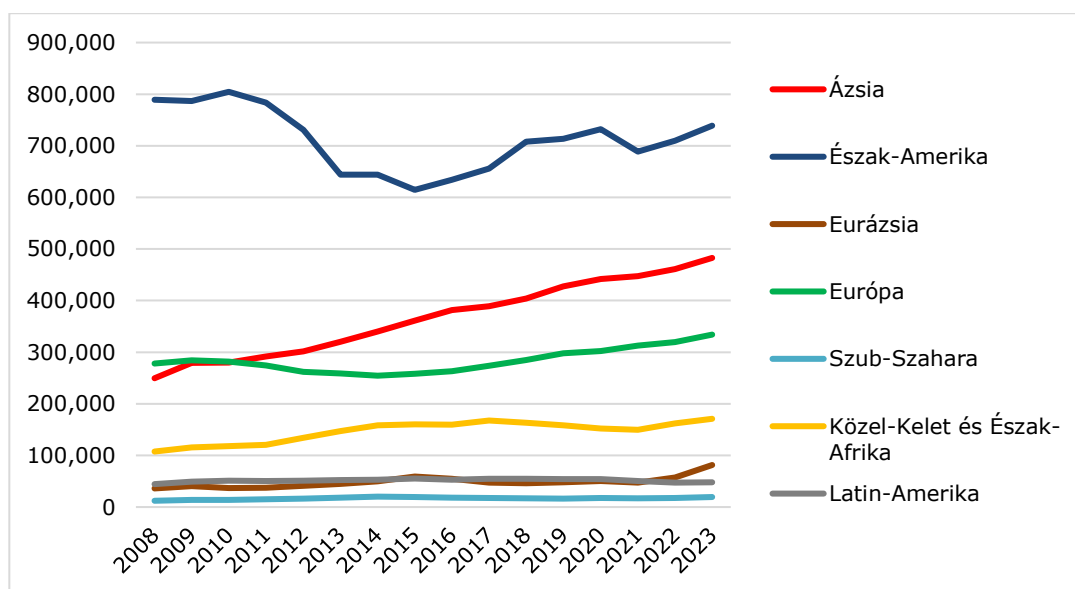
⁹ Az inflációval kapcsolatban ugyanakkor érdemes felhívni a figyelmet a következő jelenségre. Jelese arra, hogy az iparágra jellemző innováció jelentős mértékéből kifolyólag a védelmi „fogyasztói kosár” nagyobb mértékben inflálódik, mint az általános (ez a „védelmi infláció”). Ezért miközben az elemzésben bemutatott adatsorok az általános inflációs hatást kiegyenlítik, valamikor „értékvesztést” még így is feltételezhetünk az ennél magasabb védelmi infláció miatt. Amennyiben egy évtized távlatában a védelmi költségvetés értéke egy országnál az általános inflációs hatástól tisztítva konstans, az idősorunk végén a konstans költségvetésért csak kisebb védelmi képességet vásárolhatunk. Lásd a védelmi inflációra vonatkozó észrevételeinket az elemzésben. Bővebben pedig a *Defence and Peace Economics* c. folyóirat 2016-os Különszámát: Keith HARTLEY – Binyam SOLOMON: Special issue: defence inflation. In: *Defence and Peace Economics*, 27. évf., 2016/2, 172-175. DOI: 10.1080/10242694.2015.1123464; illetve *Military Expenditure: Transparency, Defence Inflation and Purchasing Power Parity*. [online], 2022. december. Forrás: iiss.org [2024.02.07.], 6.

¹⁰ FELMÉRY Zoltán: *Az államháztartási kiadások GDP-n belüli arányát leíró mutatószám kritikai elemzése*, [online], Forrás: folyoirat.ludovika.hu [2024.02.07.]

Globális kitekintés¹¹

A jelen vizsgálatot az elmúlt években a biztonsági környezetünkben bekövetkező változások is indokolják. Azt látjuk ugyanis, hogy a fegyveres konfliktusok száma és intenzitása a hidegháború lezárását követően ma a legmagasabb, és az utóbbi egy-másfél évtizedben a világban „újra-fegyverkezési” verseny vette kezdetét – ami a világrend átalakulásával egyre több regionális, illetve magas intenzitású konfliktust idézhet elő. 2022-ben 55 aktív fegyveres konfliktus dúlt a világban, és mintegy kétmilliárd ember, a világ népességének nagyságrendileg a negyede valamilyen konfliktuszónában élt.¹²

Ráadásul az a hidegháború után bennünk kialakult kép, amely szerint a fegyverkezési versenyben és a védelemre fordított erőforrások biztosításában a „globális Nyugat” megközelíthetetlen, legalábbis a számok szintjén, ma már bizonyos értelemben nem evidencia. Amennyiben ugyanis megtekintjük az 1. ábrát, amely az inflációtól tisztított, 2015. évi konstans dollárban kimutatott regionális védelmi kiadásokat tartalmazza, figyelemre méltó tendenciát tapasztalhatunk. Ahhoz természetesen továbbra sem fér kétség, hogy a nominális-, illetve az ábrán szereplő reálkiadások tekintetében az Egyesült Államokból és Kanadából álló észak-amerikai régió jelentősen többet költ még napjainkban is mindenki másnál, a „követőkhöz” képest kimutatott különbség a 2000-es évek vége és napjaink között azonban gyakorlatilag a felére csökkent. Köszönhetően annak, hogy míg reálértelmeben Észak-Amerika 2023-ban nagyságrendileg ugyanannyit költött védelemre, mint tette azt 2008-ban (sőt, mintegy 50 milliárd dollárral még kevesebbet is), addig az ázsiai régió országai az elmúlt 15 évben majdnem megduplázták összesített kiadásukat.

1. ábra: A védelmi kiadások regionális megoszlásának változás, 2008-2023. (millió dollár, konstans, 2015. évi árfolyamon) (Az ábrát szerkesztették a szerzők.)

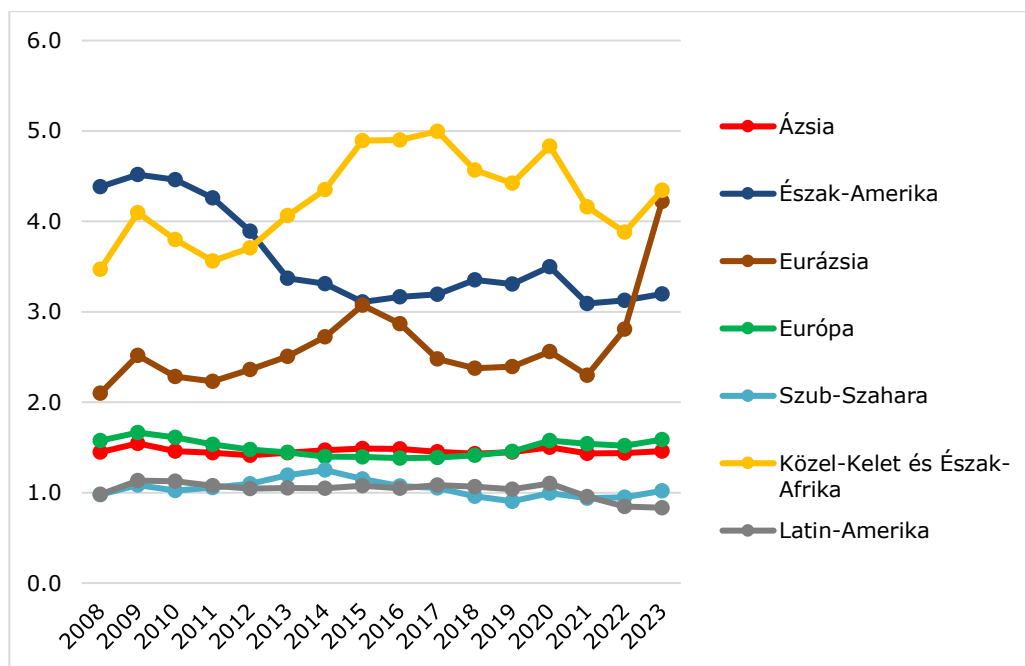
Ebből következik az, hogy Európa a 2008. évi második helyről mára a dobogó harmadik fokára szorult, és a vele egykor nagyságrendileg megegyező mértékű forrást a védelemre alokáló ázsiai régió 2023-ra e tekintetben már érdemben meghaladja az öreg kontinens országainak kiadásait, illetve valamennyire közelít Észak-Amerikához is. Egyértelműen azonosítható, hogy a trendforduló a 2008/2009-es gazdasági

¹¹ Elemzésünk a Military Balance+ adatbázis regionális bontását és elnevezéseit követi. Ennek megfelelően Észak-Amerika az Egyesült Államokat és Kanadát, Latin-Amerika Közép- és Dél-Amerika valamennyi többi államát; Eurázsia a posztszovjet térséget jelenti a balti államok nélkül; a Közel-Kelet és Észak-Afrika térsége Mauritániától a Magreb országait öleli fel Egyiptomon és a Közel-Keleten át Iránig. Az észak-afrikai államoktól délre fekvő országok képezik a szubszaharai Afrikát, és Ázsiához soroljuk az Irántól és a posztszovjet Közép-Ázsiától keletre, Oroszországtól délre elterülő valamennyi országot, beleértve Délkelet-Ázsiát és Ausztrália térségét is. Végül Európához sorolunk valamennyi országot a skandináv és balti, közép-európai és balkáni államokkal, valamint Törökországgal együtt. (Ukrajna és a Kaukázus országai „Eurázsia” részeit képezik az értékelésben.)

¹² Emma BEALS – Peter SALISBURY: [A World at War. What Is Behind the Global Explosion of Violent Conflict?](#) [online], Forrás: [foreignaffairs.com](#), [2024.01.06.]

válság volt, amit Ázsiában azóta is dinamikus növekedés követett, Európában azonban egy évtizednyi csökkenés vagy stagnálás következett, mire a térség államai összességében újra elérték a 2009-es (!) szintet. Általában kevésbé látványos töréspontként, de több térségben érzékelhető volt a koronavírus-járvány recessziós hatása is: elsősorban Észak-Amerikában, de kisebb mértékben a Közel-Keleten, Latin-Amerikában és a szubszaharai Afrikában is. Ezt követően azonban a regionálisan kedvezőtlen – az instabilitást fokozó, fegyverkezési versenyt vagy akár nyílt háborút okozó – folyamatok szinte mindenhol dinamikusan növekvő pályára állították a védelmi kiadásokat, azaz a világ fegyverkezik.

Amennyiben pedig nemcsak a számszerűsített kiadásokat tekintjük át, hanem a nominális honvédelmi kiadások GDP-hez viszonyított arányát is (2. ábra), akkor valóban arra a következtetésre juthatunk, hogy egyes régiókban a geopolitikai változások következtében komoly figyelmet fordítanak a fegyverkezésre. Az észak-amerikai régió az arányokat figyelembe véve ugyan egy százalékponttal kevesebbet költ e célra ma, mint tette azt 2008-ban, a 3 százalékot meghaladó arány azonban, különösen a régióra jellemző GDP nagyságrendjének ismeretében, továbbra is figyelemre méltó. Mivel azonban mára egyes régiók, az egyébként a nyugati országokhoz képest jóval kisebb gazdasági teljesítményük nagyobb hányadát fordítják erre a célra, legalább is e mutatószám tekintetében mára megelőzik az amerikaiakat.¹³ Az ábrán jól látható, hogy 2023-ban a közel-keleti és észak-afrikai-, valamint az eurázsiai régióban is nagyobb kiadási arányt láthattunk. S míg e két régió védelemre fordított GDP-arányos kiadási értéke 2023-ban már a 4 százalékot is meghaladta, addig Európa – más egyéb régiókhöz hasonlóan – az elmúlt másfél évtizedben még a két százalékot sem érte el.

2. ábra: GDP-arányos védelmi kiadások a vizsgált régiók szerint (%).
(Az ábrát szerkesztették a szerzők.)

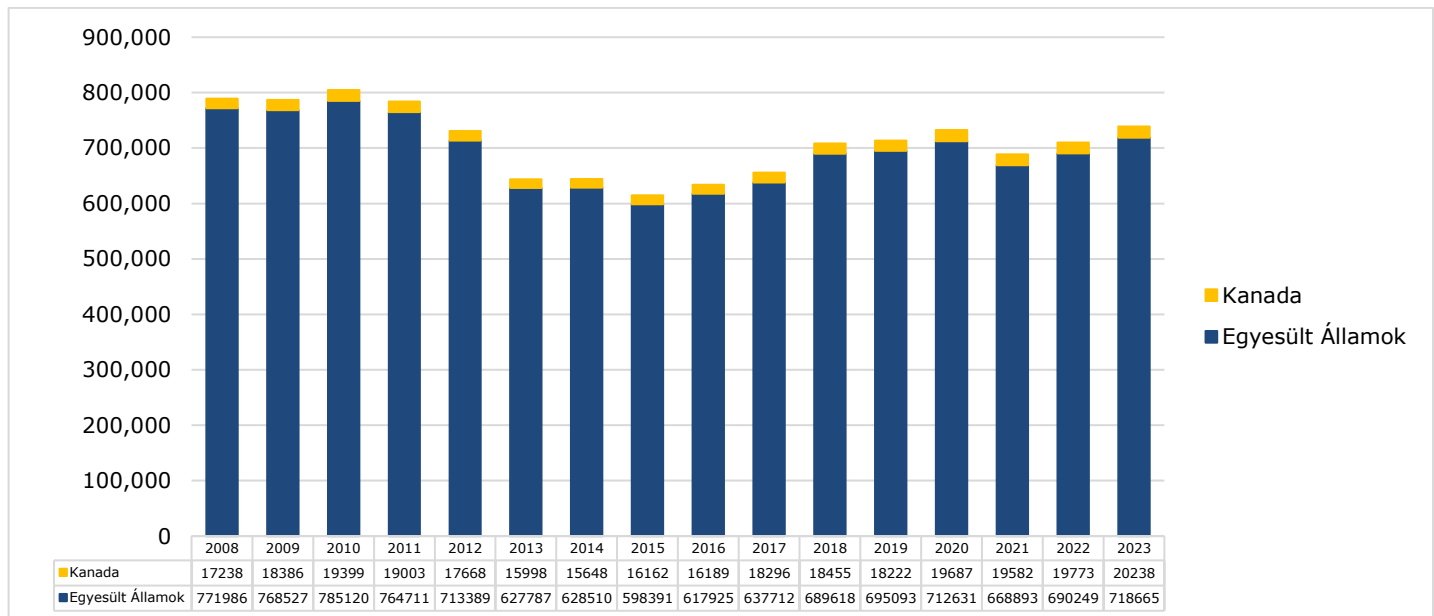
Az észak-amerikai régió védelmi kiadásainak értékelése

Összehasonlító elemzésünket célszerű az észak-amerikai régió védelemre fordított kiadásainak bemutatásával kezdeni (3. ábra). Ennek az az alapvető oka, hogy Kanada mellett ebbe a régióba soroljuk az Amerikai Egyesült Államokat, amelynek védelmi költségvetése önmagában a világ összesített védelmi kiadásának 41 százalékát tette ki 2023-ban.¹⁴ Mivel az észak-amerikai regionális kiadások 97 százaléka 2023-

¹³ A nagyobb arányok ugyanakkor az összesített kiadások tekintetében, mint azt az 1. ábrán is láttuk, jóval kisebb értékeket jelentenek.

¹⁴ Összehasonlításképpen: ez az arány 2008-ban 47 százalék volt.

ban az Egyesült Államokhoz kötődött¹⁵, a régióra jellemző kiadások tendenciáinak értékelésekor elsődlegesen az Egyesült Államokra kell koncentrálnunk. Még akkor is, ha Kanada a vizsgált időtávon nagyjából konstans módon évente 15-20 milliárd dollárt ugyancsak elköltött védelmi célokra. Ez az összeg azonban elenyésző az amerikai kiadások nagyságrendjéhez képest.

3. ábra: Az észak-amerikai régió országainak védelmi kiadásai (millió dollár, konstans, 2015. évi árfolyamon) (Az ábrát szerkesztették a szerzők.)

Kanada esetére is igaz, hogy a 2008/2009-es gazdasági válság hatására jelentős forráskivonás történt a védelmi szektorból (2010-2014 között éves szinten 3-3,5 milliárd dollár nagyságrendben). Bár az évtized közepétől fokozatosan újra növelték a védelmi költségvetést, így is csak 2020-ban érte el reálértéke a 2010-es szintet, azaz Kanada elvesztett egy évtizedet katonai képességeinek modernizációja, fejlesztése terén. Az alacsony – átlagosan 1,2% körüli – védelmi kiadási arány a NATO-n belül is kritikákat váltott ki, különösen az orosz-ukrán háború 2022-es eszkalációja óta –, pláne mivel Justin Trudeau miniszterelnök csak azt vállalta, hogy a NATO által elvárt 2%-os GDP-arányt 2032-ben érnék el. Ugyanakkor a védelmi képességeket érintő hiányosságokat az elmúlt évek bejelentései alapján az ország védelmi stratégiájának újraértékelésével, mérsékelt forrásbővítéssel és beszerzési programokkal igyekeznek ellensúlyozni. 2022-ben jelentették be a stratégiai felülvizsgálatot, aminek nyomán 2024 áprilisában fogadták el az ország új védelmi stratégiáját,¹⁶ 2023 júliusában pedig új testületként Nemzetbiztonsági Tanácsot hoztak létre. Az ország stratégiai helyzetéből adódóan a védelmi modernizációs célok az Északi-sarkvidék és Kanada északi, illetve tengeri területeinek védelmét kívánják alátámasztani. Ennek részeként meg kívánják erősíteni a kanadai részvételt az Észak-amerikai Légvédelmi Parancsnokság (NORAD) hálózatában, AWACS repülőgépek beszerzésével fejleszteni tervezik a korai előrejelző képességeket, vizsgálják űr- és rakéta-védelmi képességek kialakításának lehetőségét, valamint 2026-tól a 88 darab F-35A Lightning II 5. generációs repülőgép beszerzésével modernizálják a csapásmérő képességet is. Beszerzési döntésre vár a tengeralattjárók és vízfelszíni hajóegységek modernizációja is.¹⁷

Bár az Egyesült Államok által védelmi célokra fordított közel 739 milliárd dollár 2023-ban kiemelkedett a világ más régiói közül, az utóbbi években némileg csökkent ez az előny, ugyanis a reálkiadások alapján az elmúlt másfél évtizedben mintegy 50 milliárd dollárral csökkentek Washington védelmi kiadásai (4. ábra). Ez alapvetően annak köszönhető, hogy a világgazdasági válság következtében 2011-ben az Obama-

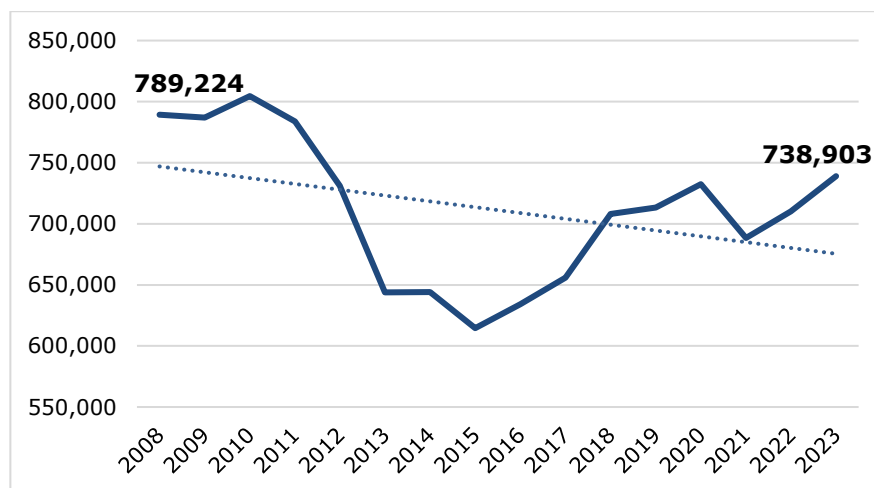
¹⁵ Összehasonlításképpen: ez az arány 2008-ban 98 százalék volt.

¹⁶ [Our North, Strong and Free: A Renewed Vision for Canada's Defence](#). [online], Forrás: canada.ca, [2024.04.20.]

¹⁷ IISS: [The Military Balance 2024](#). Routledge, London, 2024, 30-31.

adminisztráció által bevezetett Budget Control Act (BCA) „fűnyírólven” – azaz minden szakpolitikai területen egyenlő mértékben – vezetett be költségvetés-csökkentést, ami még amerikai léptékben is jelentős forráskivonást eredményezett a védelmi szektorból. 2008 és 2015 között a 20 százalékot is meghaladta a reálkiadásokban érzékelhető csökkenés, ami előbb a gazdasági válság, majd a BCA következménye volt. Ez addig tartott, amíg az amerikai gazdasági teljesítmény újra javulni kezdett és a BCA rendelkezéseit is fokozatosan felülírták – elsősorban a Trump adminisztráció 2018-tól.

A trendforduló 2015-öt követően a biztonsági környezet változása miatt¹⁸ következett be, és a koronavírus-járvány utáni rövid időszakot leszámítva azóta is folytatódik a védelmi költségvetés ismételt növelése. Ugyanakkor még ennek köszönhetően sem érte utol az észak-amerikai régió önmagát: 2023-ban a kiadások még mindig elmaradtak a 2008-ban látottaktól. Erről a jelenségről elsőre azt gondolhatjuk, hogy mivel a védelmi felszerelések és szolgáltatások ára a vizsgált időszakban érdemben növekedett, a reálértéken nagyságrendileg tizenöt évvel ezelőtti szinten lévő védelmi költségvetésből ugyanaz a termék-kör biztosan nem vásárolható meg, ugyanaz a szolgáltatási színvonal biztosan nem fedezhető. Nem is beszélve az időközben kifejlesztésre került és meglehetősen drága új védelmi technológiák adaptációs igényéről. Szóval azt gondolhatjuk, hogy a tulajdonképpen konstans védelmi költségvetés valamekkora mértékben veszélyeztetheti a modernizációs igényeket és a technológiai adaptációt. Ugyanakkor azt is figyelembe kell vennünk, hogy ezen időszak alatt az Egyesült Államok le tudott zárni két tengeren túli, jelentős költségeket felemészítő háborút, és az így felszabaduló forrásokat bizonyosan át lehetett csoportosítani, ami némileg finomítja a modernizációval kapcsolatban elmondottakat.

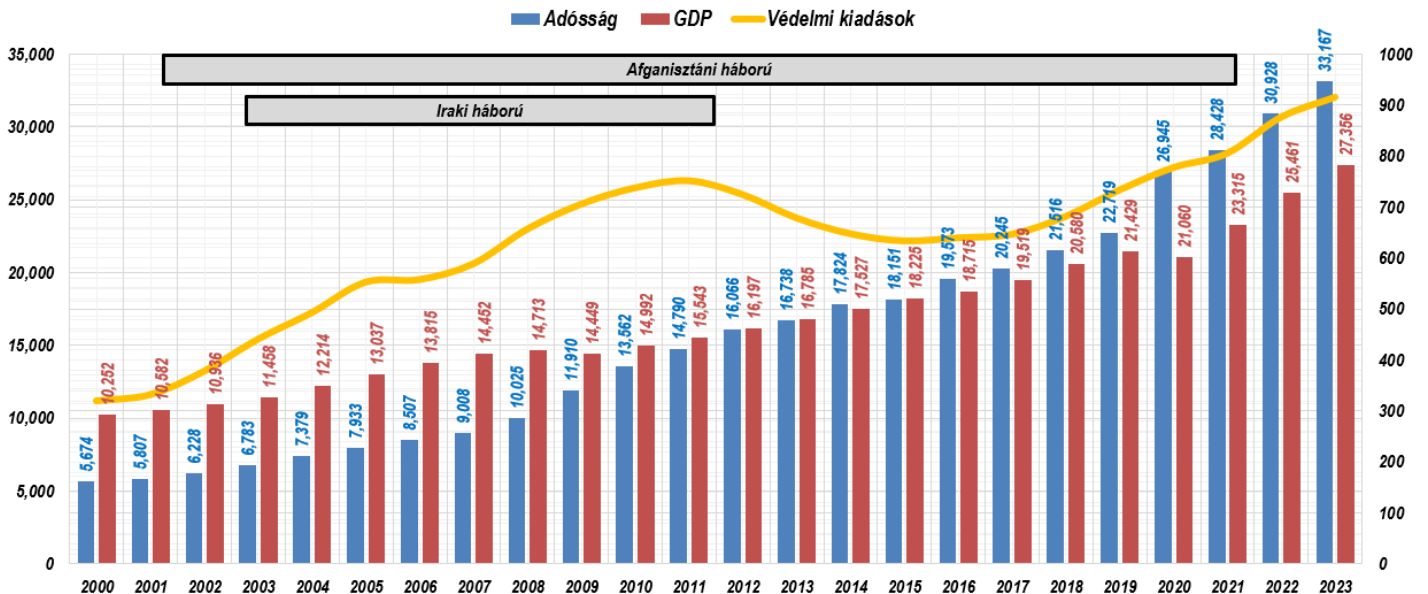

4. ábra: Az észak-amerikai régió védelmi kiadásai (millió dollár, konstans, 2015. évi árfolyamon) (Az ábrát szerkesztették a szerzők.)

Mégis, fontos rámutatnunk, hogy mindez egy szélesebb körű makrogazdasági egyensúlytalanságot is felfedett (5. ábra), ami az elmúlt évtizedben egyre súlyosbodott, és korlátokat állít az amerikai központi költségvetés, ezen belül a védelemre allokálható források elé is. Az alapvető probléma az, hogy az államadósság 2014 óta folyamatosan meghaladta a GDP 100%-át, 2020-ban a koronavírus-járvány gazdasági hatásai nyomán már 28%-kal (2023-ban 21%-kal). Azaz egyrészt az amerikai költségvetés negyedét hitelekkel finanszírozták, másrészt a hitelszolgálat, azaz a törlesztő részletek a következő évek, évtizedek befektetési és fejlesztési forrásait emésztik fel, ami a védelmi szektornak is nagyon hiányzik – már most is.

¹⁸ Oroszország agressziója Ukrajnával szemben (a Krím-félsziget illegális annexiója, illetve a Donbasz destabilizálása), a Kínai Népköztársasággal szemben fokozódó globális geopolitikai versengés, valamint a regionális feszültség növekedése a Dél-Kínai-tengeren és Tajvannal kapcsolatban. Mind Európában, mind Kelet-Ázsiában a szövetséges államok is számítanak az amerikai biztonsági és védelmi garanciákra, az Oroszországgal és Kínával szembeni hatásos hagyományos és nukleáris elrettentésre egyaránt.

Az Egyesült Államok GDP-jének, államadosságának és védelmi kiadásainak változása 2000-2023 között (MRD USD)

5. ábra: Az Egyesült Államok nemzeti összterméke (GDP) és államadossága (bal tengely, milliárd dollár, aktuális árfolyamon), valamint védelmi kiadásai (jobb tengely, milliárd dollár, aktuális árfolyamon).¹⁹ (Az ábrát szerkesztették a szerzők.)

A 2020-as évekbe lépve az Egyesült Államok haderő-fejlesztési folyamatait az amerikai nagystratégia hangsúlyváltozásai határozzák meg. Az iraki és afganisztáni háborúk lezárásának egyik célja az erőforrások felszabadítása volt, a terrorizmus- és felkelésellenes, valamint stabilizációs műveleti profil utána pedig az amerikai haderő – ismét – a nagyhatalmi konfliktusok visszatérésére készül fel, mivel a többpólusú világrend felé történő elmozdulás regionális konfliktusokat generál. A Trump-adminisztráció idején formálisan is meghatározott stratégiai cél a „kihívók” – elsősorban Oroszország és a Kínai Népköztársaság, regionális szinten pedig Irán és Észak-Korea – féken tartása és az amerikai globális érdekérvényesítési képesség fenntartása.²⁰

Ez több tekintetben is alapvető feladatokat támaszt a fegyveres erőkkel szemben: egyrészt két nukleáris nagyhatalommal szemben kell fenntartani a nukleáris elrettentést, amihez az amerikai nukleáris fegyvereket és hordozóeszközöket is modernizálni kell; másrészt az amerikai szövetségi rendszeren belül mind a transzatlanti (NATO), mind az ázsiai-csendes-óceáni pillér szövetségesei (Dél-Korea, Japán, Tajvan, Ausztrália, Új-Zéland) irányában fenn kell tartani a biztonsági és védelmi garanciákhoz szükséges hagyományos katonai képességeket. A szárazföldi és légi haderőnek két évtizedes kiemelt fejlesztését követően a prioritássá váló ázsiai-csendes-óceáni hadszíntér műveleti igényei a haditengerészet, a tengerészgyalogság, valamint az űr- és kiber erők fejlesztését teszik szükségessé. Emellett a védelmi szektornak helyt kell állnia a technológiai versenyben is, ezért 2023-ban már rekordösszegű, 140 milliárd dolláros költségvetést biztosítottak védelmi kutatás-fejlesztésre, és közel 170 milliárd dollárt az új fegyverrendszerek és kapcsolódó szolgáltatások beszerzésére.²¹

A poszthegeomoniális világrend hatalmi átalakulásának folyamatában az első „világrend-konfliktusként”²² értelmezhető az orosz-ukrán háború 2022-es eszkalációja, amivel Moszkva a nyugati szövetségi rendszer egységét teszi ki. Azt, hogy Washington kiáll-e szövetségesei és partnerei, az európai biztonsági

¹⁹ Az adatok forrásai: védelmi költségvetés – SIPRI; nemzeti össztermék – U.S. Bureau of Economic Analysis; államadosság – U.S. Department of the Treasury, 2024. Ebben az összevetésben azért kellett eltérnünk általános adatforrásainktól, mert a három vizsgált adatsor nem áll rendelkezésre konstans, 2015-ös árfolyamon, így az adott évek dollár-árfolyamán szerepeltetjük az adatokat.

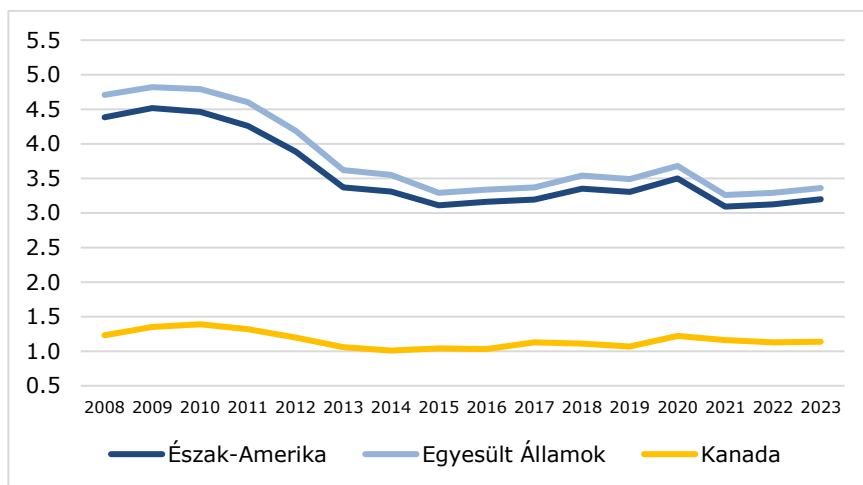
²⁰ CSIKI VARGA Tamás: *A Trump-stratégia nyomában – A 2017-es amerikai Nemzeti Biztonsági Stratégia értékelése*. In: *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*, 11. évf., 2018/2, 103-124.

²¹ IISS: *The Military Balance 2024*. Routledge, London, 2024, 20.

²² CSIKI VARGA Tamás – DEÁK András György – EGERESI Zoltán et al.: *Az orosz-ukrán háború első évének tanulságai*. *SVKI Elemzések*, 2023/3. [online], Forrás: svkk.uni-nke.hu [2023. 02. 24.], 4.

architektúra fenntartása mellett, és erre hajlandó-e anyagi és akár katonai erőforrásokat is áldozni. Ezzel kapcsolatban a Biden-adminisztráció határozottan foglalt állást, és az elmúlt 32 hónapban 61,4 milliárd dollár értékű közvetlen katonai támogatást nyújtott Ukrajnának²³, miközben a NATO védelmi és reagálási képességét, különösképpen a keleti tagállamok védelmét is megerősítették.²⁴

Az Egyesült Államok védelmi kiadásainak csökkenő tendenciája megmutatkozik a GDP-hez viszonyított kiadási arányokban is (6. ábra). Egészen pontosan a közel konstans, minimálisan csökkenő kiadások növekvő GDP-hez történő viszonyítása tendenciózusan csökkenő kiadási arányt eredményez. 2008-ban ez az érték 4,7 százalék volt, 2023-ban pedig 3,3 százalék, ami valóban érdemi csökkenés. A Kanadára jellemző kiadási arány ezzel szemben az időszak egésze esetén valahol 1-1,5 százalék között szóródott. Ez az arány, mint azt az alábbiakban látni fogjuk, tulajdonképpen egy átlagos európai országgal megegyező mértékű.

6. ábra: Az észak-amerikai régió és országainak GDP arányos védelmi kiadásai (%)
(Az ábrát szerkesztették a szerzők.)

Az európai régió védelmi kiadásainak értékelése

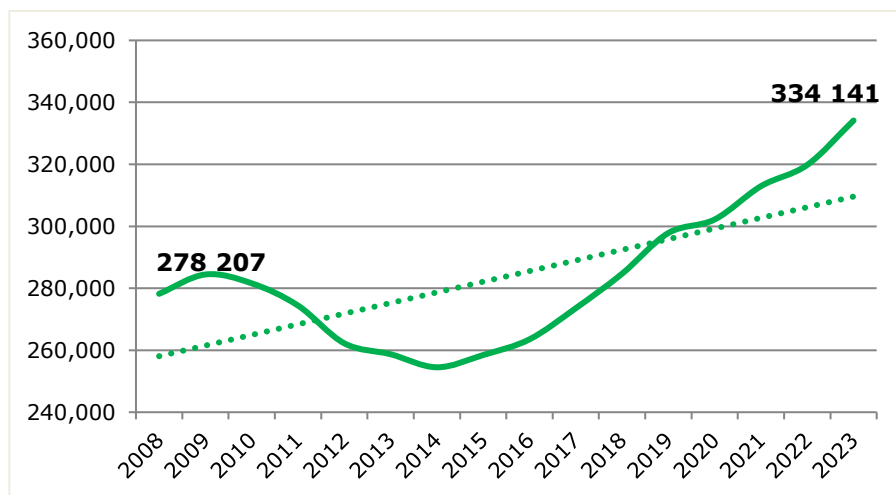
Az európai régió²⁵ a globális védelmi kiadásoknak nagyjából 18 százalékát adja, ami arányaiban még az amerikai (41 %) felét sem éri el, és mára elmarad az ázsiaitól (23 %) is. Európa szempontjából 2008-ban annyiban jobb volt a helyzet, hogy akkoriban a régió a globális kiadásokból 23 százalékkal részesült, és ez az arány, bár már akkor is jóval elmaradt Észak-Amerika mögött (47 százalék), de még érdemben meghaladta az időközben a védelemre több forrást alokáló ázsiai régió hasonló arányát (15 százalék). A nominálisan értelmezett védelmi kiadások tekintetében tehát Európa súlya érzékelhetően csökkent az elmúlt másfél évtizedben. A 37 országból álló régió védelmi kiadási trendjeinek vizsgálatánál ez 2022 óta biztosan, de tulajdonképpen már 2014 óta is kiemelt jelentőséggel bír, hiszen az orosz-ukrán háború és annak biztonságpolitikai (így védelemgazdasági) hatásai a földrajzi közelség miatt elsősorban ebben a térségben érzékelhetőek.

²³ U.S. Security Cooperation with Ukraine. [online], Forrás: state.gov [2024. 10. 18.]

²⁴ CSIKI VARGA Tamás – TÁLAS Péter: Megerősített elrettentés és védelem – a NATO új stratégiai koncepciójának és madridi csúcstalálkozójának értékelése. *SVKI Elemzések*, 2022/8. [online], Forrás: svkk.uni-nke.hu [2022. 07. 12.]; CSIKI VARGA Tamás – TÁLAS Péter: A vilniusi NATO-csúcstalálkozó napirendje. *SVKI Elemzések*, 2023/9. [online], Forrás: svkk.uni-nke.hu [2023. 07. 11.]; CSIKI VARGA Tamás: A NATO washingtoni csúcstalálkozója: az utolsó „status quo” csúcs és Európa ébredése? *SVKI Elemzések*, 2024/12. [online], Forrás: jli.uni-nke.hu [2024. 07. 08.]; TÁLAS Péter: A NATO washingtoni csúcstalálkozójának eredményeiről. *SVKI Elemzések*, 2024/13. [online], Forrás: jli.uni-nke.hu [2024. 07. 24.]

²⁵ A Military Balance+ adatbázis az alábbi országokat tekinti a régió részének: Albánia, Ausztria, Belgium, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Ciprus, Cseh Köztársaság, Dánia, Egyesült Királyság, Észak-Macedónia, Észtország, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Horvátország, Írország, Izland, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Magyarország, Málta, Montenegró, Németország, Norvégia, Olaszország, Portugália, Románia, Spanyolország, Svájc, Svédország, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia, Törökország.

Az európai régió összesített védelmi kiadásainak alakulását illetően (7. ábra) alapvetően kétféle trend figyelhető meg a vizsgált időszakban. A 2008/2009-es pénzügyi válság hatására 2014-ig csökkenés volt tapasztalható. Az időszak egyértelmű mélypontja a 2014-es év volt, amikor a kiadások nagyságrendileg 10 százalékos csökkenését követően 250 milliárd dollár környékén mozogtak. Ezt követően azonban fordulat következett be, és 2014-től 2023-ig szigorúan monoton növekedés volt tetten érhető. Ez a jelenség részben a romló biztonsági környezetre adott válaszreakcióként értelmezhető: a Krím-félsziget illegális orosz annexiójára és Kelet-Ukrajna destabilizálására, az „Iszlám Állam” terrorszervezet térnyerésére Irakban és Szíriában, valamint az Európában is végrehajtott terrortámadásaira, majd pedig a 2015-ös migrációs és menekültválság által okozott stratégiai sokkra.²⁶ Másrészt a 2014-es Walesi NATO-csúcstalálkozón tett politikai vállalással (*Defense Pledge*) függ össze, mivel az európai regionális trendeket nagyban befolyásolják a NATO keretében megvalósuló változások.²⁷ A növekedési fordulatnak köszönhetően Európa 2018-ban már utolérte saját, időszak eleji értékeit, és ugyan a COVID hatására ez esetben is érzékelhető volt némi lassulás, de 2023-ban a növekedés mértéke hirtelen megnőtt, ami egyfajta igazolása a 2022-es madridi NATO-csúcs eredményeinek, melyeknek értelmében az európai államok nagyobb hangsúlyt fektetnek az elrettentésre és a védelemre.²⁸ A két trend mérlege alapján levonható meghatározó következtetés így az, hogy 2009 után majd egy évtized kellett ahhoz, hogy az európai védelmi költségvetések összege elérje a válság előtti szintet (ez 2018-ban történt meg), így az európai államok az erőforrások oldaláról „elveszítették egy évtizedet” védelmi képességeik modernizációja és az előre mutató védelmi kutatás-fejlesztési tevékenység vonatkozásában. Ez nem csupán az Egyesült Államokkal, hanem egyes szegmensekben más hagyományos – Oroszország –, valamint a feltörekvő fegyvergyártókkal – Kína, Dél-Korea, Törökország – is kieleződő versenyt vagy éppen lemaradást eredményez(het).

7. ábra: Az európai régió védelmi kiadásai (millió dollár, konstans, 2015. évi árfolyamon) (Az ábrát szerkesztették a szerzők.)

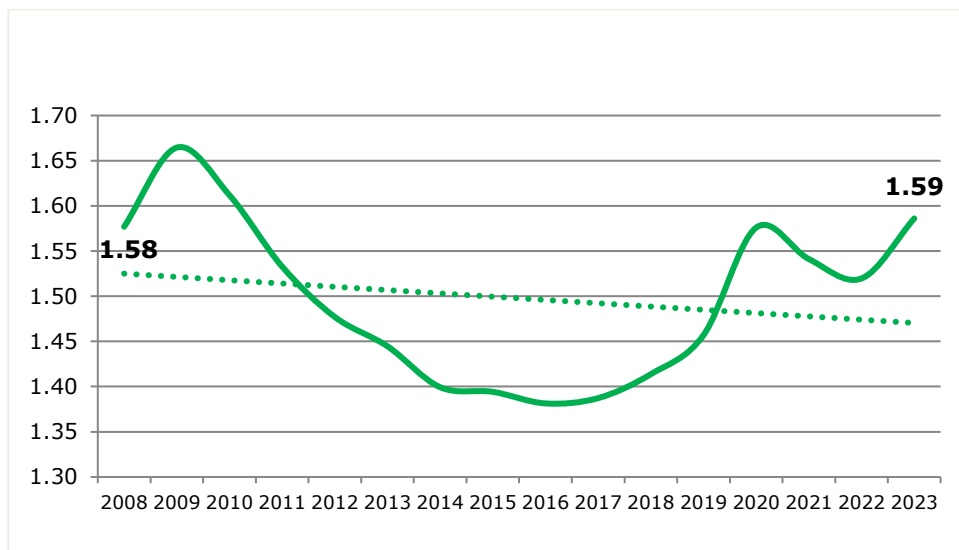
A régió GDP-arányos ráfordításait a 8. ábra mutatja be. Jól látható, hogy a NATO által elvárt 2 százalékot az általunk vizsgált időszakban egyszer sem érték el a térség államai összesítve: nagyságrendileg 1,4 és 1,6 százalék között mozgott az átlag, és még 2023-ban is csak 1,6 százalék körül állt. Ami a dinamikát illeti, az észak-amerikai régióhoz hasonlóan, itt is azt mondhatjuk el, hogy a gazdasági válságot követő évektől a 2010-es évek közepéig csökkent az arány, majd stagnálást követően emelkedni kezdett. Az évtized közepétől 2020-ig folyamatos növekvő trend volt megfigyelhető, sőt a növekedés mértéke – persze kizárólag európai viszonylatban – 2018-2020 között volt számottevő, amikor 1,41 százalékról 1,58 százalékig emelkedett az arány. 2020-ban a koronavírus-járványnak köszönhető

²⁶ CSIKI Tamás – TÁLÁS Péter – VARGA Gergely: [A NATO walesi csúcstalálkozójának napirendje és eredményei](#). *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*, 7. évf., 2014/4, 112–128.

²⁷ CSIKI Tamás: [Kelet-Közép-Európa biztonsága a varsói NATO-csúcstalálkozó eredményeinek tükrében](#). *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*, 9. évf., 2016/6, 48–85.

²⁸ CSIKI VARGA – TÁLÁS: Megerősített elrettentés és védelem..., i.m.

gazdasági visszaesés védelempolitikai következményeként a védelmi ráfordításokkal szemben az egészségügyi kiadások kerültek előtérbe. A GDP-arányos ráfordítás régiós átlaga 2023-tól tudott újra emelkedni, és két év csökkenés után egy év alatt vissza is tért a 2020-as szintre, sőt 1,59 százalékos mutatójával már meg is haladta azt. Ennél magasabb átlagos kiadási arányt egyedül 2009-ben tapasztaltunk, amikor a régiós átlag 1,66 százalék volt. A 2009-es „csúcserték” meghaladását ösztönzi az orosz–ukrán háború, az NATO-csúcsok egymást követő védelmi kiadási vállalásai és maga a NATO belső kollektív védelmi reformja, illetve ehhez járulhat hozzá a koronavírus-járvány utáni gazdasági normalizáció. Ugyanakkor vannak ellentétes hatások is: kedvezőtlenül hat az európai gazdaság lassulása, illetve az energiaárak instabilitása, valamint az árszínvonal emelkedése.²⁹ Ugyancsak fontos rámutatni, hogy 2022-2023-ban a kontinens meghatározó katonai hatalmai esetében is 6-15 százalék közötti inflációval kellett számolni, ami a védelmi szféra vásárlóerejét még nagyobb arányban csökkentette, és az ehhez kapcsolódó ár-bérszpirál a személyi kiadások növelését – azaz a katonák bérének emelését – is egyre erősebben kényszerítette.

8. ábra: Az európai régió GDP arányos védelmi kiadásai (%)
(Az ábrát szerkesztették a szerzők.)

A katonai szempontból leginkább fajsúlyos európai szereplők védelmi kiadásait és azok GDP-hez viszonyított arányát a 9. és a 10. ábra mutatja. A két ábra alapján ezen szereplők védelmi kiadásaival kapcsolatban a következő fontosabb állítások fogalmazhatóak meg. Egyrészt 2023-ban az európai régió védelmi költségvetéséhez leginkább az Egyesült Királyság (21%), Franciaország (16%) és Németország (16%) járult hozzá. A többiek hozzájárulása minden esetben 10 százalék alatt maradt. Az arányokat tekintve nagyjából hasonló volt a helyzet 2008-ban is, amikor e három ország mellett Olaszország hozzájárulása haladta még meg némileg a 10 százalékot. A legnagyobb szereplők 2023-ban a GDP-hez viszonyított kiadási arányok tekintetében is az európai élmezőnyben helyezkedtek el (Egyesült Királyság 2,2 százalék; Franciaország 2 százalék; Olaszország 1,5 százalék; Németország 1,4 százalék), de az arányok tekintetében vannak olyan európai országok, amelyek felveszik velük a versenyt. A nyolc általunk kiemelt ország közül hatnál egyértelmű emelkedés volt tapasztalható az utóbbi években.

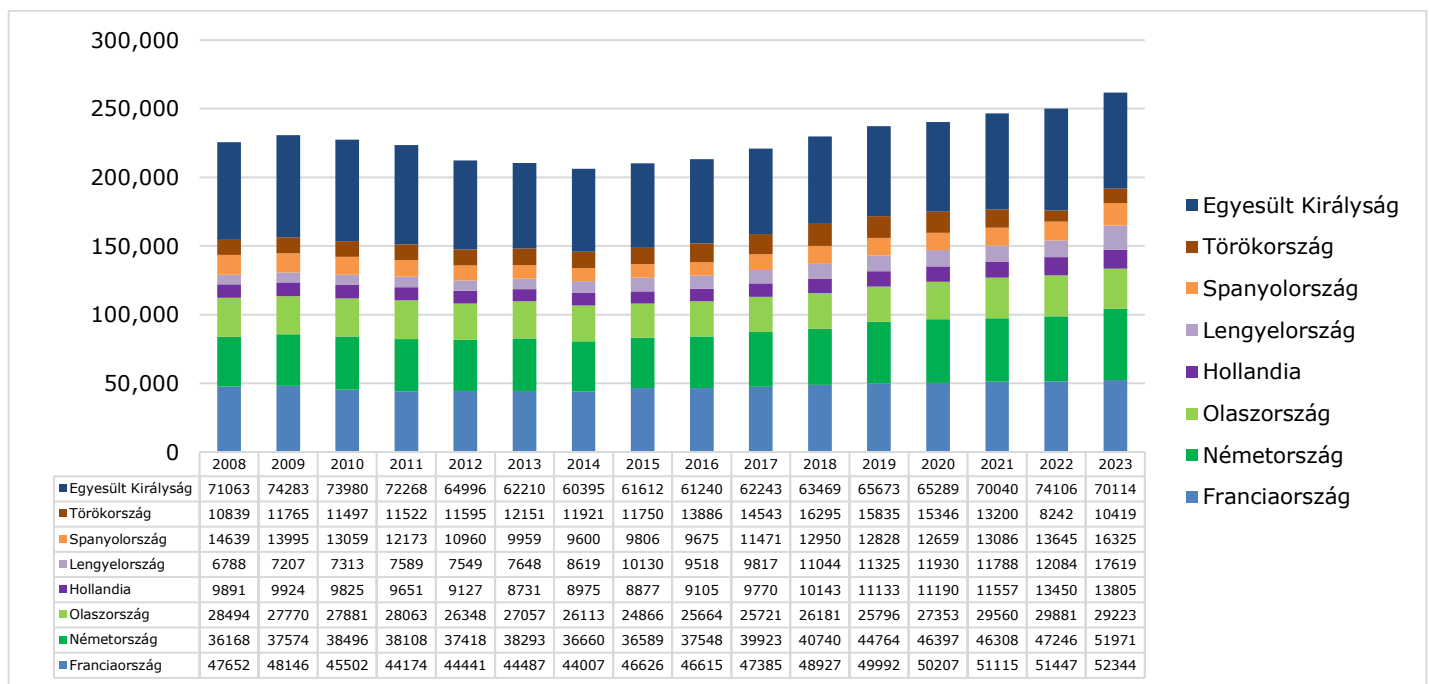
A védelmi kiadások elemzésekor ugyanis néhány európai ország megérdemli a kiemelt figyelmet. Az európai térségben GDP arányosan Lengyelország költötte a legtöbbet védelmi célokra (2,8 százalék), és GDP-arányos védelmi kiadásai 2008 óta megközelítik, a legtöbbször el is éri a 2%-ot. Ennek belső tényezőként az az oka, hogy alkotmányos kötelezettséget vállaltak erre, külső oka pedig az erősödő orosz fenyegetés-percepció. A COVID után ugyan náluk is megfigyelhető volt némi visszaesés, de a lengyelek még így is GDP-jük 1,9 százalékát tudták védelemre költeni 2022-ben. Majd ezt 2023-ban az orosz–ukrán háború eszkalációja miatt majdnem egy teljes százalékkal megnövelték, így az elért 2,8 százalékos arány

²⁹ IISS: *The Military Balance 2023*, Routledge, London, 2023, 60-61.

egyértelműen a legnagyobb arányú emelkedés volt a térségben. A regionális átlagnövekedés ezzel szemben mindössze 0,1 százalék volt. A növekedés nemcsak az arányokban, hanem a reálkiadásokban is tetten érhető volt: 2022-ben 12,084 milliárd dollárt, 2023-ban pedig már 17,619 milliárd dollárt költöttek a lengyelek védelmi célokra. A kiadások tekintetében Lengyelország az ötödik helyen áll a kiemelt nyolc ország közül, miután 2015-ben maga mögött hagyta Hollandiát, 2022-ben Törökországot és 2023-ban Spanyolországot is. Vagyis a lengyelek 2023-ban többet költöttek védelemre, mint három – gazdaságilag jelentősebb – szövetségeseük.

Az európai térség katonailag legfontosabb országa az Egyesült Királyság. Bár a nyolc kiemelt jelentőségű állam közül éppen a britek azok, akiknek 2023-ban nem növekedtek a kiadásai, jelentőségüket az Ukrajnának nyújtott brit támogatás is alátámasztja.³⁰ Noha a GDP-arányos katonai kiadásaik mértéke 2020 óta tulajdonképpen stagnál, 2023-ban a GDP-jük 2,21 százalékát, 2015-ös árfolyamon körülbelül 70 milliárd dollárt költöttek védelemre. Miközben a Johnson-, majd Truss-kormányok többször is politikai célként határozták meg a védelmi kiadások növelését – ami a haderő-modernizációhoz az elmúlt évtized több stratégiai felülvizsgálata tükrében valóban szükséges lenne –, a gazdasági realitások ezt nem tették lehetővé. Ezért 2022 végén Rishi Sunak (akkori) miniszterelnök új irányvonalat jelölt ki: visszafogottabb költségek a GDP-arányos védelmi kiadás tekintetében. A 2023-as adatokon pedig már látszott is a fordulat. Ráadásul az inflációs ráta egyaránt negatívan hat a katonai ráfordítások reálértékére, ezért azokban további csökkenés várható.³¹ Az Egyesült Királyság tehát kevesebbet költött a biztonságra 2023-ban, mint előtte, azonban ezzel együtt is élen járt a térség országai között.

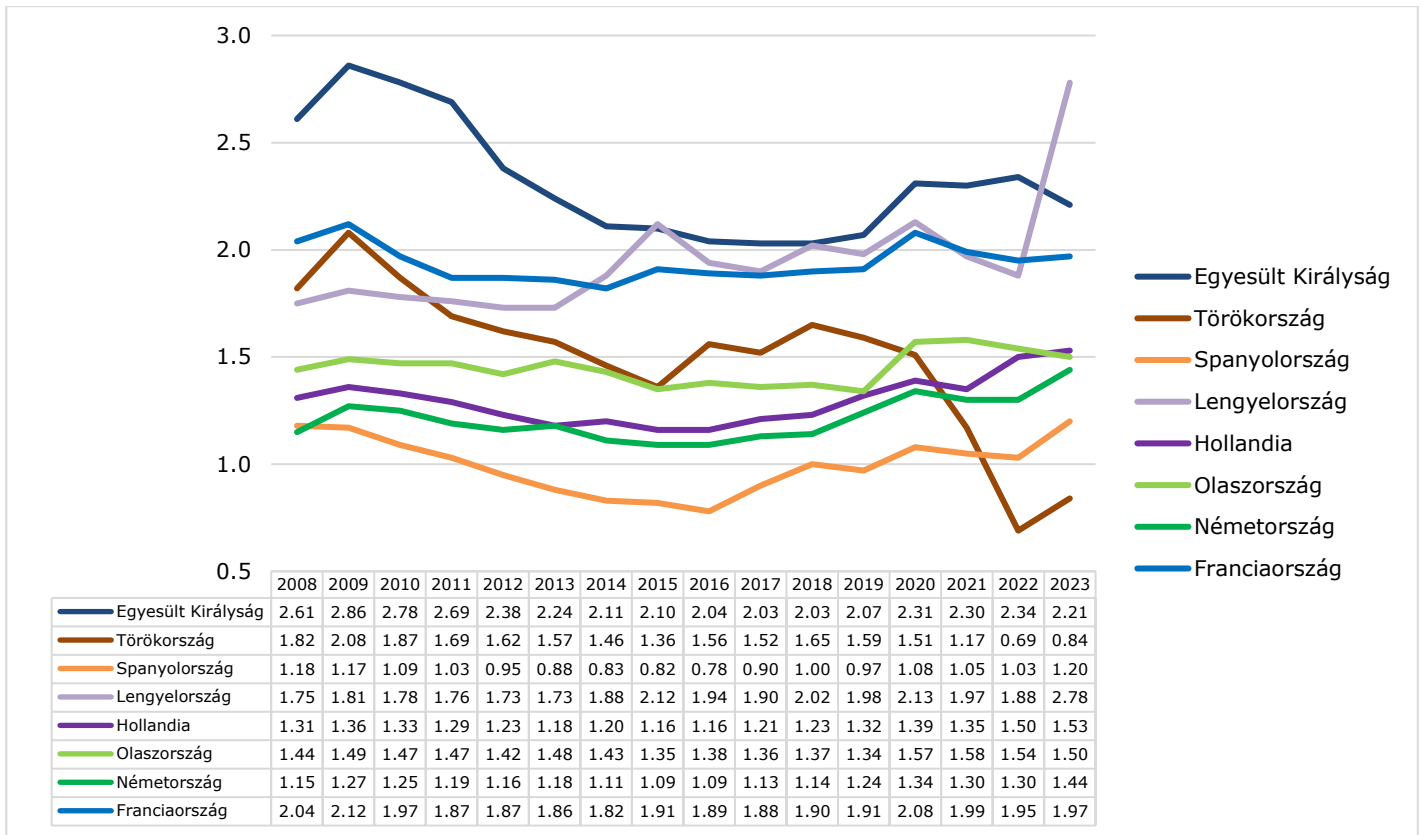
Törökországgal kapcsolatban azt érdemes megjegyeznünk, hogy itt volt megfigyelhető a vizsgált időszak legnagyobb csökkenése 2018 és 2022 között. A reálértéken számolt kiadások és a kiadási arány is nagyságrendileg a felére esett vissza, aminek köszönhetően 2022-ben az ország védelmi költségvetése 10 milliárd dollár alá, a kiadási arány pedig 0,7 százalékra zuhant. Ezt követően a török védelmi költségvetés ismét növekvő pályára állt, így 2023-ban már 10,419 milliárd dollárt, GDP-jük 0,8 százalékát szánták katonai kiadásokra.

9. ábra: Az európai régió legfontosabb országai és azok védelmi kiadásai (millió dollár, konstans, 2015. évi árfolyamon) (Az ábrát szerkesztették a szerzők.)

³⁰ Christoph TREBESCH et al. (2023): *The Ukraine Support Tracker: Which countries help Ukraine and how?*, Kiel Working Paper No. 2218, 1-75.

³¹ IISS: *The Military Balance 2023*, Routledge, London, 2023, 63.

10. ábra: Az európai régió legfontosabb országai és azok GDP-arányos védelmi kiadásai (%).
(Az ábrát szerkesztették a szerzők.)

A legjelentősebb változást a védelemre fordított erőforrások tekintetében Németországban prognosztizálhatjuk – miközben a legkomolyabb hiányosságokat is a Bundeswehr esetében lehet azonosítani az európai nagyhatalmak katonai képességeit illetően. Míg az elmúlt tizenöt évben a német védelmi költségvetés általában a GDP 1,3%-át sem haladta meg, értéke 43 százalékkal nőtt 2008-2023 között. Mégis a képességhiányok már az orosz-ukrán háború eszkalációját megelőzően indokoltá tették volna a forrásnövelést, de ezt a nagykoalíciós kormányok nem tekintették prioritásnak. Az orosz katonai agresszió által okozott stratégiai sokk viszont már elég volt ahhoz, hogy 100 milliárd eurós extra – a normál védelmi költségvetést kiegészítő – fejlesztési forrást biztosítsanak a fegyveres erőknél (mégpedig hitelfelvétel útján). Ez a különleges pénzügyi alap (*Sondervermögen*) jelenti számos új beszerzés (többek között F-35A vadászbombázók és CH-47F Chinook nehéz szállító helikopterek) forrását, és 2026-ig a német védelmi kiadásokat is 2% körüli szintre emelheti, még ha általánosságban a Bundeswehr készenléti és modernizációs problémáit teljes mértékben nem is tudja orvosolni.³²

Regionális szinten a legfontosabb következtetést mégis az jelenti, hogy biztonsági környezet drasztikus romlása nem csupán a védelmi kiadások újbóli növekedését eredményezte, amit a bejelentések alapján a következő években is fenntartanak a térség államai, hanem jelentős haderő-modernizációs és fejlesztési programokat is beindított, amint azt az 1. táblázat összegzi.³³

³² CSIKI VARGA Tamás – ETL Alex: [Forradalom vagy kiigazítás? A német haderő fejlesztésének kérdései az orosz-ukrán háború fényében.](#) *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*, 15. évf., 2022/2, 77–95.

³³ Az összegzés forrásai: Felix GASPER – Tony LAWRENCE: [Defence Spending: Who Is Doing What? July 2024.](#) [online], Forrás: idcs.ee [2024. 07. 03.], valamint a Military Balance+ adatbázis védelmi beszerzésekre vonatkozó aktuális adatai. A beszerzési prioritások között olyan tételeket tüntettünk fel, amelyek régebbi, de elhúzódó, ezért jelenleg is tartó, meghatározó beszerzési programok, vagy az elmúlt 5 évben kötötték a vonatkozó megállapodást és a megvalósítás (gyártás, szállítás, hadrendbe állítás) folyamatban van, illetve ahol a beszerzés előrehaladott tárgyalási fázisban van, de még nincs megkötött szerződés egy konkrét beszállítóval, illetve gyártóval. A modernizációs igények alapján ez utóbbiakat is kellően komoly beszerzési szándékként értékeljük, mert a haderő-tervezési folyamatok a következő évek beszerzési prioritásai között szerepeltetik őket.

Stratégiai Védelmi Kutatási Elemzések

2024/17.

2024. október 28.

Ország	GDP-arányos védelmi költségvetés (%)			Modernizációs költségvetés aránya (%)		Beszerzési prioritások
	2014	2024*	Hosszú távú vállalás	2014	2024*	
Albánia	1,35	2,03	2025: 2,21	16,7	47,7	2 db Black Hawk helikopter, 3 db Bayraktar drón, Javelin harckocsi elleni rakéták
Belgium	0,97	1,30	2030: 1,57 2035: 2,00	3,5	15,2	4 db fregatt, 28 db Caesar löveg, 17 db H145M többcélú helikopter, 8 db nehéz szállító helikopter, 24 db 2R2M 120 mm löveg
Bulgária	1,31	2,18	2026: 2,40	1,0	31,9	16 db F-16 vadászrepülő, 150 db Stryker harcjármű, 3 db IRIS-T légvédelmi rendszer
Csehország	0,94	2,10	2025: >2,00	6,5	37,9	24 db F-35A vadász-bombázó repülőgép, 4 db L39-NG repülőgép, 2 db KC-390 szállító repülőgép, 20 db AH-1Z Viper és UH-1Y Venom helikopter, 62 db Caesar löveg, 246 db CV9030 harcjármű, 15 db Leopard2-A4, 61 db Leopard2-A8 harckocsi
Dánia	1,15	2,37	2025: 2,40	11,0	29,8	27 db F-35 vadász-bombázó repülőgép, 44 db CV9035 harcjármű, 27 db ATMOS rakéta-sorozatvető, légvédelmi rendszerek és rakéták, drónok
Egyesült Államok	3,72	3,38	2025: >3,00	26,0	30,0	E7A felderítő repülőgépek, 881 db F-35A/B/C vadász-bombázó repülőgép, 52 db F-15EX vadász-repülőgép, 132 db M-SHORAD légvédelmi ágyú, 36 db THAAD rakétavédelmi rendszer, 1 db Columbia (SSBN 826) tengeralattjáró, 4 db Constellation fregatt, F-35A vadász-bombázó repülőgépek, KC-46A légi utántöltő repülőgépek, MQ-9 Reaper drónok, nukleáris támadó tengeralattjárók
Egyesült Királyság	2,13	2,33	2030: 2,50	22,8	36,1	148 db Challenger harckocsi, 623 db Boxer harcjármű, 14 db Archer löveg, 14 db Chinook nehéz szállító helikopter, 5 db H135 és 6 db H145 könnyű szállító helikopter, 6 db Type 45 rakétás romboló
Észak-Macedónia	1,09	2,22	2025-: >2%	5,9	29,3	Mistral-3 égvédelmi rendszerek, 16 db Stryker harcjármű, 96 db JLTV páncélozott jármű, 18 db Boran löveg, 8 db AW149/169 helikopter
Észtország	1,94	3,43	2025: 3,13 2026: 3,11 2027: 3,03	22,2	33,7	100 db Piorun légvédelmi rakéta, IRIS-T légvédelmi rendszer, Blue Spear hajó elleni rakéták, Spike harckocsi elleni rakéták, 6 db HIMARS rakétakilövő, 12 db Caesar, 12 db K9 Thunder löveg, Yoruk és Arma harcjárművek
Finnország	1,29	2,41	2026: >2,00	13,7	45,8	64 db F-35 vadász-bombázó, 2 db Bombardier Challenger felderítő repülőgép, 58 db K9 Thunder löveg, 41 db M270A2 rakéta-sorozatvető, „Dávid Parittyája” légvédelmi rendszerek, 131 db XA-300 harcjármű, partvédő tüzérség, ör- és partraszálló hajók

Stratégiai Védelmi Kutatási Elemzések

2024/17.

Franciaország	1,82	2,06	2030: >3,00	24,6	28,4	60 db nehéz felderítő UAV, 3 db E-2D Hawkeye felderítő repülőgép, SAMP/T légvédelmi rendszerek, 9 db H225M nehéz szállító helikopter, 127 db Caesar löveg, 784 db Serval páncélozott jármű, Exocet MM40 Block 3C hajó elleni rakéták, 4+ VL MICA légvédelmi rendszer, FLP-T rakéta-sorozatvetők
Görögország	2,22	3,08	2024: 3,50	8,2	36,1	20 db F35A vadászbombázó, 24 db Rafale B/C, 83 db F-16V vadászrepülőgép, 35 db Black Hawk, 7 db MH-60R Sea Hawk helikopter, 5 db A900, 4 db Patroller felderítő UAV, 4 db Hydra fregatt, 3 db Kimon fregatt, 1200 db M117 páncélozott jármű, 40 db Marder harcjármű,
Hollandia	1,15	2,05	2026:2,22	10,7	36,2	52 db F-35A vadászbombázó repülőgép, 28 db AH-64E Apache harci helikopter, 12 db H225M nehéz szállító helikopter, 5 db KC-390 szállító repülőgép, 7 db Thales radar, légvédelmi rendszerek, Leopard2-A8 harckocsik, 1185 db Iveco MTV páncélozott jármű, 122 db CV9035NL harcjármű, 325 db Fennek felderítő jármű, 20 db PULS rakéta-sorozatvető, 3 db Barracuda támadó tengeralattjáró, 4 db rakétás romboló, 4 db fregatt
Horvátország	1,82	1,81	2027: 2,00	5,6	24,2	10 db Black Hawk helikopter, 12 db Rafale vadászrepülő, Mistral-3 légvédelmi rendszerek, 89 db Bradley harcjármű, 12 db Caesar löveg
Kanada	1,01	1,37	2026: 1,54 2030: 1,76	13,0	18,6	18 db F/A-18A/B Hornet, 88 db F-35A vadászbombázó, 9 db A330 MRTT légi utántöltő repülőgép, 16 db CH-149 kutató-mentő helikopter, P8-8A Poseidon haditengerészeti felderítő repülőgépek, 11 db MQ-9B Reaper felderítő drónok, légvédelmi rendszerek
Lengyelország	1,86	4,12	2025: >3,00	18,9	51,1	32 db F-35A vadászbombázó, 48 db FA-50 könnyű harci repülőgép, 5 db C-130H szállító repülőgép, 2 db Saab Erieye felderítő repülőgép, 24 db Bayraktar TB2 harci drón, MQ9 Reaper nehéz felderítő drónok, 32 db AW149 többcélú helikopter, Saab 340 korai előrejelző repülőgépek, 10 db AH-64E Apache harci helikopter, 4 db Black Hawk közepes szállító helikopter, 4 db AW101 haditengerészeti helikopter, 1000+ Borsuk harcjármű, Rosomak harcjárművek, 300 Cougar páncélozott jármű, 142 db M1A1 Abrams harckocsi, 293 db Abrams M1A2 harckocsi, 180 db K2 Black Panther harckocsi, 290 db Homar-K rakéta-sorozatvető, 364 db K9A1 Thunder löveg, 200 db Krab löveg, 506 db HIMARS rakétakilövő, 140 db Pilica, 138 db Narew légvédelmi rendszer, 1020 Piorun légvédelmi rakéta, 64 db Patriot PAC-3 légvédelmi rendszer, 3 db rakétás fregatt, 24 db NSM hajó elleni rakéta
Lettország	0,94	3,15	2026: 3,00	7,6	37,0	4 db Black Hawk helikopter, 200 db XA-300 harcjármű, 6 db HIMARS rakéta-kilövő, Javelin harckocsi elleni rakéták, IRIS-T légvédelmi rendszerek

Stratégiai Védelmi Kutatási Elemzések

2024/17.

Litvánia	0,88	2,85	2025: >3,00	14,1	21,2	4 db Black Hawk, 3 db H145 helikopter, Switchblade 600 harci drónok, 8 db NASAMS III légvédelmi rakétarendszer, 500 db JLTV harcjármű, 18 db PZH-2000, 18 db Caesar löveg, 8 db HIMARS rakétakilövő
Luxemburg	0,37	1,29	2028: 2%	22,6	43,7	80 db Eagle páncélozott jármű, 16 db Griffon, 38 db Jaguar, 5 db Serval harcjármű
Magyarország	0,86	2,11	2025: >2,50	7,8	47,8	2 db KC-390 szállító repülőgép, 12 db L-39NG kiképző repülőgép, 20 db H145M többcélú, 16 db H225M nehéz szállító helikopter, 44 db Leopard2-A7 harckocsi, KF51 Panther harckocsi, 218 db Lynx, 50 db Gidrán harcjármű, 24 db PzH-2000 löveg, NASAM III, Mistral-3, Skyranger 30 légvédelmi rendszerek
Montenegró	1,5	2,02	-	7,5	35,8	67 db JLTV páncélozott jármű, járőrhajók
Németország	1,19	2,12	2025: 2,00	13,0	28,8	58 db Eurofighter vadász-, 35 db F-35A vadászbombázó repülőgép, 8 db P-8A Poseidon haditengerészeti repülőgép, 60 db CH-47F Chinook nehéz szállító helikopter, 31 db NH90 haditengerészeti helikopter, 62 db H145M többcélú helikopter, 60 db MALE RPAS, 5 db Heron nehéz felderítő drón, 200+ db Leopard2-A6/7/8 harckocsi, 143 db Boxer, 90 db Puma, 50 db Dingo 2 harcjármű, 22 db PzH 2000 löveg, 5 db PULS rakéta-sorozatvető, 3 db HIMARS kilövő, 18 db IRIS-T, 16 db Patriot PAC-3, Arrow-3 légvédelmi rendszerek, 6db F126 fregatt, 5 db K130 rakétás korvett, 2 db Type212CD támadó tengeralattjáró
Norvégia	1,55	2,20	2030: 2,68	20,4	29,9	40 db F-35A vadászbombázó repülőgép, 6 db Seahawk haditengerészeti helikopter, 54 db Leopard-2A8 harckocsi, 28 db K9 Thunder löveg, 6 db IRIS-T, NASAMS III, Piorun légvédelmi rendszerek, 5 db fregatt, 4 db Type-212CD támadó tengeralattjáró, 10 db nagy és 18 kis partvédő hajó
Olaszország	1,14	1,49	2028: 2,00	11,0	22,1	28 db F-35 vadász-bombázó repülőgép, 60 db MALE RPAS nehéz felderítő drón, 44 db AW169 könnyű, 27 db AW249 támadó helikopter, 7 db MQ-9A Reaper nehéz felderítő drón, 20 db SAMP/T légvédelmi rendszer, 21 db HIMARS rakétakilövő, 90 db C2 Ariete, 200 db KF-51 Panther harckocsi, 350 db Lynx harcjármű, 4 db Type-212NFS támadó tengeralattjáró
Portugália	1,31	1,55	2030: 2,00	8,4	21,9	F-35 vadászbombázó, 5 db KC-390 szállító repülőgép, 6 db Black Hawk szállító helikopter, 6 db AP-3C Orion haditengerészeti repülő, 6 db partvédő hajó
Románia	1,35	2,25	2025: >3%	15,8	30,9	32 db F-16 vadászrepülő, 2 db C-130H szállító repülőgép, 2 db H215 Super Puma helikopter, 18 db Bayraktar harci drón, 9 db Watchkeeper felderítő drón, 28 db Patriot PAC-3 légvédelmi rendszer, 54 db HIMARS rakétakilövő, 70 db M1A2 harckocsi, 569 db Agilis, 227+ db Piranha V

Stratégiai Védelmi Kutatási Elemzések

2024/17.

						harcjármű, JLTV páncélozott járművek, 54 db K9 Thunder löveg, 35 db Chiron, 24 db GDF-009 légvédelmi rendszer, 2 db Scorpene támadó tengeralattjáró
Spanyolország	0,92	1,28	2029: 2%	13,5	30,3	20 db Eurofighter vadászrepülőgép, 3 db A330 MRTT légi utántöltő repülőgép, 36 db H135 helikopter, 18 db CH-47F Chinook nehéz szállító helikopter, 16 db C295W, 8 db Seahawk haditengerészeti helikopter, 60 db MALE RPAS, 27 db SIRTAP nehéz felderítő drón, 348 db Piranha V, 394 db ASCOD harcjármű, 24 db Patriot PAC-3 légvédelmi rendszer
Szlovákia	0,99	2,00	2027: 1,80	11,1	27,2	14 db F-16C vadászrepülőgép, 152 db CV9035, 76 db Patria harcjármű, 160 db JLTV páncélozott jármű, 15 db Leopard2-A4 harckocsi, 12 db MANTIS légvédelmi rendszer
Szlovénia	0,97	1,29	2025: 1,36	0,7	27,3	2 db C-27J Spartan szállító repülőgép, 6 db AW139 többcélú helikopter, 161 db JLTV páncélozott jármű, 4 db IRIS-T légvédelmi rendszer
Svédország	1,10	2,14	2030: 2,60	40,5	34,0	Gripen C/D repülőgépek, 4 db C130J Hercules szállító repülőgép, 3 db GlobalEye felderítő repülőgép, 12 db Black Hawk helikopter, 111 db Leopard2-A5 harckocsi, 127 db Viking, 236 db BvS-10, 351 db XA-300 harcjármű, 40 db CV90 Mjolner, 48 db BAE Archer löveg, 4 db rakétás fregatt, IRIS-T légvédelmi rendszerek
Törökország	1,45	2,09	2025: 2,00	25,1	34,2	9 db F-16 vadászrepülőgép, 27 db T129B, ATAK 2 harci helikopter, 15 db AW119, 109 db Black Hawk szállító helikopter, Bayraktar, Anka-S harci drónok, 169 db M60TM Firat, 250 db Altay harckocsi, 140 db T-155 Firtina II löveg, 32 db S-400 légvédelmi rendszer, 8 db Type-209, 6 db Type-214 támadó tengeralattjáró, 7 db rakétás fregatt, 6 db rakétás korvett

1. táblázat: A NATO-tagállamok³⁴ jelenleg ismert legfontosabb haderő-modernizációs prioritásai az eszközbeszerzések terén.³⁵
(A táblázatot szerkesztették a szerzők.)

³⁴ Izland nem rendelkezik haderővel, ezért nem szerepeltetjük a táblázatban.

³⁵ Forrás: GASPER – LAWRENCE, i.m., valamint a Military Balance+ adatbázis védelmi beszerzésekre vonatkozó aktuális adatai.

Stratégiai Védelmi Kutatási Elemzések 2024/17.

2024. október 28.

Az „SVKK Elemzések” 2003 óta munkatársaink tematikus szakpolitikai elemzéseit megjelentető időszakos kiadvány, melyben a szerzők független kutatói álláspontjukat közlik.

Az NKE Eötvös József Kutatóközpont John Lukacs Intézetének keretében működő Stratégiai Védelmi Kutatási Program szakpolitikai kutatásokat végez, a kiadványaiban megjelenő elemzések, álláspontok, vélemények nem feltétlenül tükrözik a szerkesztőség vagy a kiadó véleményét. Az elemzésben foglalt információk, adatok, megállapítások tájékoztatás céljából készültek.

Kiadó: NKE Eötvös József Kutatóközpont John Lukacs Intézet Stratégiai Védelmi Kutatási Program

Szerkesztés és tördelés:
Tálas Péter

A kiadó elérhetősége:

1581 Budapest, Pf. 15.

Tel: 00 36 1 432-90-92

E-mail: jli@uni-nke.hu

2024 – : NKE Stratégiai Védelmi Kutatási Elemzések (ISSN 2063-4862)

2019–2024: NKE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések (ISSN 2063-4862)

2012–2019: NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4862)

2011–2012: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)

2007–2011: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések (ISSN 2063-4854)

2003–2007: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)

© Csiki Varga Tamás – Farkas Domonkos – Felméry Zoltán – Márton Richárd, 2024